

ANOTACIONS HISTÒRIQUES I REFLEXIONS SOBRE EL DISPENSARI MUNICIPAL DE MANRESA

Armand Rotllan i Verdaguer

Al costat dels estudis demogràfics, epidemiològics i de mortalitat, els treballs sobre les institucions i entitats mèdiques obren també una línia d'investigació fructífera per a establir una interrelació entre la medicina, la societat i la història político-cultural. Una mostra n'és aquest article, que analitza el naixement i desenvolupament del Dispensari Municipal manresà.

El Dispensari Municipal apareix vinculat amb la creació del Cos de Metges Municipals. A partir de 1868 apareix a nivell estatal un Reial Decret per a l'assistència als pobres i organització dels partits mèdics de la península, és a dir, la creació del Cos de Metges de Beneficència o Titulars, el cost dels quals era sufragat amb l'erari públic.

En aquell temps, l'Ajuntament de Manresa va creure que aquests partits mèdics eren innecessaris a la ciutat, ja que existien molts centres benèfics assistencials per als pobres i orfes, la creació dels quals podia agreujar el pressupost municipal. Aquest fet fou la causa del retard, ja que no es van implantar a la ciutat

fins al 21 de setembre de 1888, quan l'Ajuntament de Manresa creà una plaça de metge municipal i una altra de metge suplent, que havien de cobrir-se mitjançant concurs-oposició entre els facultatius manresans.

Per tant, és a partir d'aquesta data de 1888 quan trobem notícies de l'aparició d'aquest servei públic. Prèviament, trobem intents d'organització d'un Dispensari als baixos de la Casa Consistorial només en temps d'epidèmies, quan els facultatius manresans s'organitzaven temporalment en torns assistencials i de guàrdies. Un positiu cas de treball en equip el trobem l'any 1885 en què, arran de l'epidèmia de còlera, els facultatius esbossaren amb la seva

Hospital de Sant Andreu.
Sala de la Sagrada Família
(1910)

pràctica una mínima col·laboració. Aquesta entesa i col·laboració s'es-troncà, però, un cop passat l'embat de la malaltia.

Possiblement, el primer intent per vincular diversos facultatius en un projecte sanitari comú no el trobem fins al 7 de febrer de 1878, any en què es creà el Centre Mèdic, l'objectiu del qual no era altre que el de defensar els interessos corporatius. El Centre Mèdic s'extingí el 1882, revelant-se com un centre sanitari de curta duració.

Aquest Centre Mèdic va ésser el precedent del Dispensari Municipal ubicat a la mateixa Casa Consistorial, que es creà el 15 de març de 1894, on hi havia un metge de guàrdia permanent i on s'aplicaven les vacunacions de verola i diftèria pels metges de beneficència.

La manca de sensibilitat política sanitària va fer que el Dispensari no tingués el suport econòmic necessari per al seu bon funcionament, la qual cosa minvà la seva eficàcia.

La nova organització del Dispensari no apareix fins al 31 d'agost de 1923, coincidint amb la Festa Major de la ciutat. En el mateix, s'integraren els metges titulars. Malgrat tot, aquesta nova organització no es consolidà i cinc anys després, el 1928, necessità d'una nova reorganització pel seu pobre funcionament. Articles referents a aquest aspecte són trobats a la premsa manresana del moment; per exemple, el periòdic local *El Dia* confirmava que estava mal condicionat per a rebre els malalts i practicar les cures d'urgència que es presentaven, situació que feia poc menys que ineficaç l'esforç dels facultatius.

Pel que fa als sanitaris locals, val a dir que l'Ajuntament tenia un cos de facultatius assessors que treballaven a temps parcial com a funcionaris públics, per afrontar malalties endèmiques (tifus, tuberculosi, verola, entre d'altres) i ocupar-se de possibles epidèmies, a més a més d'altres tasques sanitàries com vetllar per la salubritat i higiene, fer la inspecció mèdico-escolar i realitzar tasques assistencials de beneficència. Aquest Cos era format per 10

metges, cinc de titulars i cinc més d'auxiliars o supernumeraris, que s'havien de fer càrrec per torns del Dispensari Municipal.

El 17 d'octubre de 1930 apareix en el butlletí oficial de la província la convocatòria per concurs de mèrits d'una plaça de metge titular-inspector de sanitat, una plaça de metge tocòleg municipal i una altra plaça de practicant municipal a la ciutat. Aquests tres edictes eren ratificats a la *Gazeta de Madrid* núm. 326, amb data de 22 de novembre de 1930. Dins els mèrits trobem la valoració i el reconeixement d'un mèrit per part del consistori de gran significació social i política: «conèixer perfectament el català». La convocatòria de places de metges municipals freqüentment es produïa per cobrir una baixa o jubilació. El sou anual de l'esmentada plaça referent a la de metge titular era de 3.000 pessetes anuals, i els deures intrínsecs a la plaça eren el servei de guàrdies i d'urgències en el Dispensari Municipal i Casa de Socors.

El jurat era compost pel primer tinent d'alcalde, president de la Comissió de Governació, al costat del sots-delegat de medicina Joan Miquel i del metge forense Francesc Soler. Al concurs es van presentar els següents metges: Manel Gómez Garriga, Joaquim Dalmau Sitjes, Josep Antoni Megías Molina, Ramon Puig i Ball, Joan Espona Ristol i Josep Arola i Sala. El 16 de febrer de 1931 el tribunal va resoldre a favor de Josep Arola. El tribunal fa constar els bons serveis del candidat durant les epidèmies de verola i grip, passades a Sùria el 1903 i a Manresa el 1914 i 1919.

Respecte al concurs de mèrits per a la plaça de metge tocòleg municipal trobem les instàncies dels següents candidats: Joaquim Dalmau, Àngel Tomàs i Jordana, Antoni Comellas, Ramon Puig i Ball, Lluís Soler i Joan Soler i Cornet. Tots ells al·legaven tenir mèrits suficientment valuosos per ocupar la plaça de tocòleg del Dispensari; per exemple, el metge Puig i Ball fa constar en el seu expedient un treball destacat sobre «diagnòstic i tractament de la

infecció puerperal.» De tots ells, fou escollit per la corporació el metge Tomàs Jordana el 17 de febrer de 1931. Aquesta decisió no agradà a la resta de convocats i trobem diferents queixes al respecte. Per exemple, el metge Joan Soler i Cornet, que fou metge del servei de tocologia de l'Hospital de Sant Andreu des del 1921, presentà un recurs contenciós-administratiu contra la corporació municipal. També el metge Antoni Comellas, que vivia a la plaça de Sant Domènec, presentà un recurs d'inconformitat.

Malgrat tot, aquests metges formaren part del Dispensari amb el pas del temps. En aquest sentit, el metge Joan Soler i Cornet fou nomenat per la Corporació Municipal el 26 de febrer de 1932 metge municipal auxiliar amb el sou de 600 pessetes i amb el dret d'ocupar una plaça de metge titular quan es produís una vacant. Aquest fet es produí el 26 de desembre de 1937.

També el metge Joaquim Dalmau s'integrà en el cos de metges municipals en qualitat d'auxiliar o supernumerari el 26 de febrer de 1932; fou nomenat metge titular-inspector de sanitat el 6 de setembre de 1944.

Operativament, en el Dispensari trobàvem un metge i un practicant de guàrdia permanentment. Els metges que inicialment es rellevaven per portar a terme aquest servei eren Josep Arola, Josep Tuneu, Manel Casanovas, Lluís Balaguer i Joan Soler. Les hores de visites del Dispensari eren d'onze a una del matí i de set a vuit del vespre. A les altres hores hi havia només un servei de practicant encarregat d'assistir els petits accidents i avisar el metge de guàrdia en cas de necessitat. Al Dispensari es prestava assistència a les cures urgents i, si el ferit o el malalt requeria més atenció, era traslladat a l'Hospital de Sant Andreu. A les hores de guàrdia s'atenien igualment les visites dels malalts pobres de la ciutat, als quals l'Ajuntament podia pagar també la medicació.

Malgrat tot, les deficiències del servei eren freqüents i això portà a una nova reordenació. Els gover-

nants republicans, conscients de la problemàtica social creada al voltant del Dispensari, van decidir emprendre les reformes del mateix. Aquest canvi va fer pensar en un trasllat logístic en la ubicació del Dispensari i es pensà, en un principi, habilitar una Casa de Socors a Sant Domènec a càrrec de l'Ajuntament, però finalment s'optà perquè continués als baixos de la Casa Consistorial. La voluntat política va fer possible que quedés totalment consolidat el 29 de maig de 1932, quan l'alcalde Lluís Prunés i diversos regidors, així com el diputat de la Generalitat Farreres i Duran, inauguraren el que seria el definitiu projecte de consolidació del Dispensari de la Ciutat.

Per primer cop, les millores de les infraestructures que envoltaven el Dispensari permetien utilitzar òptimament els recursos existents. En aquest sentit, trobem diferents sales o divisions per a atendre millor els malalts i accidentats. Trobem també la utilització de material sanitari de primera qualitat. Estava dotat d'aparells mèdico-quirúrgics de diverses cases especialitzades, com per exemple: Reiniger, Geber i Schall, Harman, entre d'altres. Hi havia aparells específics per a massatge, cauterització, endoscòpia i corrents elèctrics; una estufa elèctrica per a l'esterilització en sec, un autoclau per a esterilitzar l'aigua; una taula de reconeixement per a intervencions quirúrgiques que adoptava qualsevol posició, una bàscula mèdica per a les inspeccions mèdico-escolars, instrumental mèdico-quirúrgic divers i altres aparells d'especialització per a la ginecologia i tocologia.

Un dels altres aspectes positius d'aquesta reorganització del Dispensari fou la integració en el mateix dels especialistes. Val a dir que els especialistes comencen a aparèixer a finals del segle XIX, però que en cap cas s'integraren en un projecte comú fins a la seva integració en el Dispensari. Els metges que s'encarregaven de les diferents especialitats mèdi-

ques foren: Manel Casanovas (vies urinàries i veneri), Lluís Balaguer (pell), Joaquim Dalmau (ginecologia), Armand Redondo (gola, nas i orelles), Josep Tuneu (tuberculosi), Bernat Bosch (infància), Ramon Tomàs (aparell respiratori i circulatori), Àngel Tomàs (tocologia i vacunació antidiftèrica i antituberculosa BCG) i Joan Puig i Ball (vies digestives). Per tant, aquests metges començaren a portar el control d'especialitats de malalties significatives com la tuberculosi o d'aparells, o especialitats com la tocologia, la pell, infància, vies digestives, gola, nas, orel·la, aparell respiratori i circulatori, ginecologia i vacunacions.

Un altre aspecte positiu fou la integració dels practicants en els serveis sanitaris de les especialitats mèdiques. Tenim constància de la convocatòria de practicants municipals el 17 d'octubre de 1929, quan foren elegits per unanimitat Bartomeu Fornells com a practicant Municipal, i Juan Dueso i Irene Pagès com a auxiliars del Dispensari. Les tasques més significatives que realitzaven els mateixos foren les desinfeccions domiciliàries i l'esterilització i neteja del material, entre d'altres.

La importància del Dispensari Municipal com a eina sanitària és equiparable a altres esdeveniments significatius que involucraren l'agrupació de facultatius i que van influir en l'evolució sanitària de la ciutat.

Aquests esdeveniments portaven la integració dels facultatius i el treball en equip. En aquest sentit, un esdeveniment significatiu fou l'aparició del Col·legi de Metges. El 1898 fou aprovat l'estatut del Col·legi de Metges de la província de Barcelona, i el 24 de juny de 1899 els metges col·legiats del Partit Judicial de Manresa es van reunir a la Casa Consistorial i formaren una comissió directiva, de la qual era president el Dr. Oleguer Miró i Borràs.

Un altre esdeveniment significatiu fou el Centre d'Higiene Rural,

d'institució estatal, que fou inaugurat el 13 de març de 1943, un any abans de l'aparició del SOE (assegurança obligatòria de malaltia) a la nostra ciutat.

A títol de reflexió, el Dispensari no apareix sobtadament a la ciutat, sinó que trobem intents d'estructurar la sanitat pública manresana als baixos de la Casa Consistorial en diferents etapes. Els intents que durant el segle XIX i principi del XX es van produir per configurar l'estructura del Dispensari Municipal no van ser fructífers. En aquest sentit van ser necessàries diferents reorganitzacions per consolidar-lo com un nucli sanitari operatiu i eficaç.

La voluntat política de l'alcalde Lluís Prunés i del president de la Comissió de Governació, Ramon Puig i Ball van fer possible configurar-lo. Per primer cop, els facultatius locals tenien els mitjans per portar a terme una reglamentació que ordenava el marc d'actuació dels sanitaris i, per primer cop, es realitzava un treball en equip en el control de les especialitats mèdiques, que ja havien aparegut a principi de segle a la ciutat.

El Dispensari també va potenciar la salut pública, en el camp de la prevenció i higiene, esperonant les campanyes de prevenció, però val a dir que les campanyes de vacunació no s'iniciaren amb l'aparició del Dispensari, ja que molt abans s'havien implantat de la mà dels sots-delegats de medicina.

La Beneficència Domiciliària comportava la pràctica de vacunacions, i aquesta, a vegades, es realitzava en els propis domicilis dels facultatius.

L'evolució del Dispensari fou equiparable a l'evolució sociològica i política de la ciutat, i en certa manera fou un precedent sanitari del concepte integral d'assistència.

Armand Rotllan i Verdager

Metge